

DEEL III

Bronnen van privé-instellingen

Algemene inleiding over de privaatrechtelijke archiefstellingen in België

Guy Vanthemsche

De volgende hoofdstukken behandelen de bronnen afkomstig van privé-instellingen. Waar kunnen die documenten geraadpleegd worden? In principe worden ze bewaard op de zetel van de vereniging of organisatie die ze produceerde. Uiteraard kunnen archieven van privé-instellingen (en particulieren) ook aangetroffen worden in de reeds besproken openbare archiefdepots zoals het Algemeen Rijksarchief, het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA), de gemeente- en stadsarchieven, enz. Ze kunnen echter ook bewaard worden in private archiefinstellingen die los staan van de bronnenproducerende instantie (zelfs al kunnen ze daar in sommige gevallen nog nauwe banden mee onderhouden, zoals in het geval van de studiediensten van partijen). Om in volgende hoofdstukken herhalingen te vermijden, bieden we eerst een synthetisch overzicht van de belangrijkste onder hen. Het spreekt vanzelf dat hun collecties in de volgende hoofdstukken uitgebreider aan bod zullen komen.

Voor een volledig overzicht van de bestaande archief- en documentatiecentra in Vlaanderen verwijzen we naar de zogenaamde *Vlabidocgids*, die eind 2008 aan zijn zesde uitgave toe was (editie 2007, laatste onder papieren vorm):

Vlaamse archief-, bibliotheek- en documentatiegids 1996-1998. Adresboek van in Vlaanderen en Brussel gevestigde archieven, bibliotheken en documentatiecentra. Antwerpen, 1996.

Daarin vindt men verwijzingen naar meer dan 1400 bibliotheken, documentatiecentra en archieven in Vlaanderen (met een korte beschrijving van de inhoud van hun collecties), alsook naar een honderdtal organisaties en instituten die actief zijn in dit domein. Vlabidoc, een product van de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezen (VVBAD), kan ook geraadpleegd worden onder de vorm van een databank, die toegankelijk is voor de leden van de vereniging via de website www.vvbad.be. Een beperkte toegang wordt gratis aan iedereen aangeboden. De periodieke publicaties van de VVBAD, enerzijds het mededelingenblad *Info* (1975-) en anderzijds het tijdschrift *Bibliotheek- en Archiefgids* (1922-, opgericht als *De Bibliotheekgids*) berichten regelmatig over het reilen en zeilen van de Vlaamse private archiefinstellingen. Het laatstgenoemde tijdschrift kan ook elektronisch geraadpleegd worden (vanaf jaargang 2002) op de website van de VVBAD.

Een equivalent van deze gids aan Franstalige kant bestaat momenteel nog niet. Pas in 2005 werd aan de andere kant van de taalgrens de Association des Archivistes Francophones de Belgique opgericht (AAFB) (volledigheidshalve vermelden we dat er in het Duitstalige landsgedeelte sinds 1995 ook een *Förderverein des Archivwesens in der Deutschsprachigen Gemeinschaft* (FADG) bestaat, met een eigen *Mitteilungsblatt*). De AAFB publiceert sinds 2007 een elektronische nieuwsbrief (*Info-AAFB*), die online te lezen is op haar website www.archivistes.be en die informatie brengt over de stand van het archiefwezen in Franstalig België. In 2008 vatte de vereniging het plan op om een *Guide des Services d'Archives en Belgique Francophone* op te maken.

Eerst behandelen we de private Vlaamse archiefinstellingen die archieven van privé-instellingen en/of -personen herbergen. Dan bespreken we hun equivalenten aan de andere kant van de taalgrens. Vervolgens komen de tweetalige instellingen aan bod. De universiteitsarchieven kunnen ook een breder veld bestrijken dan de documenten van de eigen instellingen, maar zij komen aan bod in een apart hoofdstuk van dit boek.

1. De Vlaamse privaatrechtelijke archiefinstellingen

Nadat hier en daar verschillende spontane initiatieven tot stand waren gekomen (zie hieronder), is de Vlaamse Gemeenschap begonnen met het uittekenen van een wettelijk kader voor de privaatrechtelijke archiefinstellingen in Vlaanderen. Eerst door het decreet van 27 juni 1985, dat de erkennings- en subsidiëeringsvoorwaarden van die instellingen regelde. Oorspronkelijk werden slechts vier archiefcentra erkend: het KADOC, het AMSAB-ISG, het Liberaal Archief en het ADVN. Op 9 juli 2002 kwam dan het decreet betreffende de privaatrechtelijke culturele archiefwerking. Naast de vier zopas vermelde archiefinstellingen, werden er in dat kader nog drie andere erkend door de Vlaamse Gemeenschap: DACOB, het AMVB en het Karel Cuypercentrum. Het decreet erkende verder ook vijf zogenaamde “thema-archieven”, die zich toespitsen op een welbepaald domein. Al die instellingen worden hieronder besproken. Over dat decreet:

Uit de oude doos. Culturele archiefwerking in Vlaanderen. Berchem, 2006.

Op 23 mei 2008 werd een nieuw cultureel-erfgoeddecreet van de Vlaamse Gemeenschap bekrachtigd. Het regelt de ondersteuning en de subsidiëring van cultureel erfgoedinstellingen, waaronder de privaatrechtelijke archiefinstellingen. Het archiefdecreet van 2002 werd daarin geïntegreerd. Het decreet van 2008 fuseerde de vroegere openbare instellingen Culturele Biografie Vlaanderen en het Vlaams Centrum voor Volkscultuur in een nieuw initiatief, FARO, Vlaams steunpunt voor het cultureel erfgoed (www.faronet.be). Het actieveld van FARO (en zijn voorgangers) reikt natuurlijk veel verder dan de private archiefinstellingen, maar deze laatste vallen er wel onder.

Vooraleer de belangrijkste instellingen te overlopen, vestigen we eerst de aandacht op twee algemene initiatieven die van fundamenteel belang zijn voor elk onderzoek in dit domein. In het begin van de 21^e eeuw zagen zowel ODIS als de Archiefbank Vlaanderen het licht. Het eerste initiatief begon in 2000 als een onderzoeksproject dat door de vier hoger genoemde erkende archiefinstellingen

(KADOC, AMSAB-ISG, LA en ADVN) gezamenlijk werd ingediend bij het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek-Vlaanderen (FWO). Dank zij die meerjarige subsidiëring werd de basis gelegd van de huidige vzw *Onderzoekssteunpunt en Databank Intermediaire Structuren Vlaanderen 19^e-20^e eeuw* (ODIS), opgericht in 2006. De hoofdpdracht van ODIS bestaat in de opbouw en het beheer van een relationele databank betreffende het zogenaamde “middenveld” in het hedendaagse Vlaanderen. ODIS zelf definieert het begrip “intermediaire structuur” als volgt: “een privaatrechtelijke organisatievorm die een bemiddelende functie vervult tussen het individu en de publieke overheden en daarbij een zekere continuïteit nastreeft”. Deze definitie is dus ruimer dan “zuil” en “sociale beweging”. Bedrijven vallen daar echter buiten. In principe richt ODIS zich dus op alle niet-officiële organisaties zonder winstoogmerk die onder die noemer vallen, alsook op de personen die daarin actief waren. De databank ontsluit alle archiefbestanden en de publicaties van en over die private actoren die aanwezig zijn in de collecties van de deelnemende privaatrechtelijke archiefinstellingen. Ze voorziet al die gegevens van een beknopte uitleg (meer bepaald de oorsprong en de betekenis van de organisaties, een korte biografische beschrijving van de individuen, bibliografische gegevens, informatie over de vindplaatsen en de ontsluiting, waar mogelijk met een link naar de online inventaris of catalogus, enz.). De databank, die ook verkiezingsuitslagen bevat vanaf de 19^e eeuw tot nu en die uiteraard gratis te consulteren is, werd opengesteld voor het publiek in 2003 via de website www.odis.be. Begin 2008 waren er reeds niet minder dan 23.000 organisaties, 68.000 personen, 21.000 publicaties en 7800 archiefbestanden in opgenomen. De gebruiker kan zijn opzoeken hierin op verschillende manieren verrichten (snel, eenvoudig of geavanceerd zoeken). Momenteel gaat de opname van nieuwe gegevens en referenties in de catalogus nog steeds verder. ODIS beperkt zich echter niet de loutere inzameling en ontsluiting van dergelijke gegevens; de vzw wil ook het onderzoek over het fenomeen “intermediaire structuren” stimuleren door het organiseren van symposia, de publicatie van werken, enz. Ze wil haar draagvlak ook verbreden door het afsluiten van samenwerkingsakkoorden met andere onderzoeks-, archief- en documentatie-instellingen. Eind 2008 behoren het Centrum voor Vlaamse Architectuurarchieven (CVAA), het Forum voor Kerkelijke Archieven Vlaanderen (FOKAV) en het AMVB (zie hieronder), tot de partnerinstellingen.

De *Archiefbank Vlaanderen* (AV) ontstond iets later dan ODIS, namelijk in 2004; ze werd trouwens mede opgebouwd dank zij de expertise van laatstgenoemde instelling en van de vier privaatrechtelijke archiefinstellingen die deze in het leven hebben geroepen. AV is ontstaan op initiatief van en met de steun van de Vlaamse Gemeenschap en maakt deel uit van het bredere cultureel erfgoedbeleid van de Vlaamse overheid. In oktober 2008 kreeg ze het statuut van een vzw. Archiefbank Vlaanderen presenteert zich als een register of “gouden gids” van het private archieferfgoed in Vlaanderen. De databank, gratis te consulteren sinds 2005 (www.archiefbank.be), bevat immers informatie over de archieven van personen, families en organisaties (met gegevens over de inhoud, de plaats van bewaring, de eventuele raadpleegbaarheid en inventarisatie). Archieven van openbare instellingen worden hierin dus niet opgenomen. Er bestaat geen chronologische afbakening (AV neemt dus ook stukken van voor de 19^e eeuw op), en de term “archief” wordt ruim geïnterpreteerd. Ook foto’s, films, elek-

tronische bestanden, mondelinge getuigenissen, enz., komen in aanmerking voor vermelding in de databank. De documenten zelf kunnen niet geraadpleegd worden via deze site; wel wordt aangeduid welke private archieven zich waar bevinden (indien er een online inventaris voorhanden is, wordt de link ernaar wel gelegd). Een groot deel van de databank van AV bestaat uit de collecties van de vier grote privaatrechtelijke archiefinstellingen die we eerder al vermeldden, alsook van vergelijkbare centra, maar daarnaast kunnen ook andere instellingen (gemeentearchieven, bibliotheken, universiteiten, enz.), verenigingen (heemkundige kringen, enz.), ondernemingen en zelfs private personen hun private archiefcollecties in het register doen opnemen (invoering van de gegevens in het bestand is mogelijk door de betrokken instellingen of personen zelf, mits registratie en begeleiding door de staf van AV). Het veld dat bestreken wordt door AV is dus breder dan dat van ODIS, hoewel er natuurlijk ruime raakvlakken bestaan tussen beide. Eind 2008 bevatte Archiefbank Vlaanderen ongeveer 5500 beschrijvingen, waarvan meer dan 4000 te raadplegen zijn in de publieke catalogus. De werking van dit initiatief (onder meer de opname van nieuwe referenties in de databank) wordt toegelicht in een elektronische nieuwsbrief waarvan de integrale collectie raadpleegbaar is op de site:

Nieuwsflash. Z.p., 2006-.

Om zich te oriënteren in de wereld van de private archiefinstellingen, kan de onderzoeker ook gebruik maken van de portaalsite die toegang verleent tot de website van de belangrijkste (publieke en private) archiefinstellingen in Vlaanderen: www.archiefwijzer.be. Van groot belang is ook de portaalsite die werd opgemaakt op initiatief van de bevoegde Vlaamse overheidsdienst (FARO en zijn voorgangers, zie hoger): www.erfgoed.be. Daar vindt men een opsomming van alle private organisaties die zich met cultureel erfgoed bezig houden, dus ook (maar niet uitsluitend) de private archief- en documentatiecentra. Een andere nuttige site om informatie te vinden over het Vlaamse archiefwezen is <http://forum.archieven.org>.

Vooraleer we de belangrijkste centra voorstellen, zijn twee preciseringen op hun plaats. Ten eerste: in principe worden hier enkel de archiefinstellingen vermeld die de oorspronkelijke bronnenproducerende instantie overstijgen. Het historisch archiefcentrum van één bepaalde vereniging, onderneming of groepering komt hier dus niet aan bod. In de praktijk bestaan er echter randgevallen, zoals we nog zullen zien. Ten tweede moet opgemerkt worden dat het niet altijd gemakkelijk is een onderscheid te maken tussen een “zuiver” archiefcentrum en een documentatiecentrum dat zijdelings ook wat bronnen bewaart. Ook in dit opzicht zullen onderstaande bladzijden enkele randgevallen vermelden.

Nu we deze algemene werkinstrumenten kort hebben voorgesteld, kunnen we de belangrijkste individuele private archiefinstellingen de revue laten passeren. De meeste van hen kwamen al aan bod in de vorige editie van dit werk; de gegevens werden uiteraard geactualiseerd, maar een aantal oudere referenties (meer bepaalde algemene voorstellingen van de desbetreffende instelling) werden hier achterwege gelaten. De geïnteresseerde onderzoeker kan daarvoor de uitgave van 1999 raadplegen. We beginnen met de erkende archiefinstellingen die een breed

thematisch veld bestrijken (met nadruk op de politieke en sociale aspecten); vervolgens zullen we enkele meer gespecialiseerde centra en organismen bespreken.

Vanaf het einde van de jaren 1970 ontstonden enkele archief- en documentatiecentra die het historisch patrimonium van welbepaalde politiek-ideologische groepen verzamelden en ontsloten. Geënt op de verschillende “zuilen” doch juridisch onafhankelijk, hebben eerst zowel de katholieke, de socialistische, de liberale als de Vlaamsnationale beweging hun eigen archiefcentra opgericht. Een algemene presentatie van die vier instellingen (met een bijzondere klemtoon op hun bredere culturele werking) vindt men in:

KWANTEN (G.). *Culturele archiefwerking avant la lettre. De vier privaatrechtelijke archief- en documentatiecentra op basis van maatschappelijk-filosofische stromingen*, in *Uit de oude doos, op. cit.*, p. 109-116.

Later kwamen ook enkele kleinere instellingen tot stand, die eveneens erkend werden door de Vlaamse overheid.

Het *Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving*, in 1976 opgericht onder de benaming Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC), opende zijn deuren voor het publiek in 1978. Het is gelegen in Leuven en heeft organische banden met de katholieke universiteit van die stad (www.kuleuven.be/kadoc). In 2003 kreeg de instelling haar huidige benaming; het vroegere acroniem werd echter behouden. KADOC verzamelt archieven, publicaties en niet-geschreven bronnenmateriaal over het katholieke leven in Vlaanderen, gesitueerd in zijn Belgische en internationale context. De documentatie heeft betrekking op de hedendaagse periode (vanaf 1794) en betreft alle mogelijke organisaties, verenigingen, groepen en particulieren die zowel binnen, in marge als buiten de “zuil” staan. Zowel de historische als de lopende documentatie wordt verworven.

Wat het onderdeel “archieven” betreft, gaat het KADOC op verschillende manieren te werk. Enerzijds wordt ernaar gestreefd zelf tal van archieven te verwerven (originelen of microfilms), anderzijds worden er inlichtingen verzameld en verstrekt met betrekking tot archieven die nog bij de instellingen of personen berusten. Indien deze archieven er in gunstige omstandigheden worden bewaard, blijven ze ter plekke. Dit belet niet dat het KADOC voor de inventarisatie ervan kan instaan en eventueel tot publicatie van de inventarissen kan overgaan. De voorlopige ontsluiting van bestanden geschiedt door magazijnstaten of plaatsingslijsten. Vroeger werden er regelmatig algemene overzichten van de archiefcollecties onder papieren vorm gepubliceerd, zo bijvoorbeeld:

CLAES (L.), KWANTEN (G.), VERHOOGEN (J.). *Archieven bewaard op het KADOC*. Leuven, 1990.

Ondertussen gebeurt het opsporen van en het zoeken in de bestanden via de elektronische catalogus die te raadplegen is via de bovenvermelde KADOC-website. Voor de raadpleging van archieven dient men, eventueel, de toestemming van de bewaargever of schenker te verkrijgen. De bibliotheek van het KADOC bezit een collectie tijdschriften, uitgaande van tal van katholieke organisaties en verenigingen. Ook hiervoor verschenen vroeger aparte gedrukte naslagwerken, zoals:

SCHOKKAERT (L.). *Periodiekenrepertorium KADOC*. Leuven, 1993.

In de boekenafdeling vallen naast monografieën en reeksen, onregelmatige periodieke (en vaak slecht bewaarde) uitgaven te signaleren zoals congres- en jaarverslagen, werkingsprogramma's, jaarboeken en dergelijke.

De afdeling audiovisuele documentatie verzamelt foto's, affiches, films- en geluidsbanden, grammofoonplaten, dia's, bid-, devotie- en gelegenheidsprentjes, gravures, vaandels, medailles, enz. Ze hebben op de meest diverse onderwerpen betrekking. Een belangrijk hulpmiddel wordt gevormd door de aanwezigheid van een "corporatiecatalogus". In deze catalogus vindt men per "corporatie" (uitgevende instantie, organisatie, dienst, congregatie of vereniging) een bondige omschrijving en geschiedenis van de betrokken instelling evenals een overzicht van de beschikbare archieven, tijdschriften, reeksen, congresdocumenten, foto's, affiches, film- en geluidsbanden.

Het KADOC vervult eveneens een advies- en verwijfsfunctie. Het adviseert de vorser bij zijn werkzaamheden en het centraliseert de informatie over elders bewaarde documentatie. Het wenst ten slotte zelf actief te zijn op het vlak van onderzoek met betrekking tot een aantal braakliggende terreinen. Wetenschappelijk onderzoek rond een bepaald thema wordt gepubliceerd in de reeks "KADOC-Studies" (29 volumes in 2008). Andere wetenschappelijke reeksen zagen onlangs ook het licht: de reeks "KADOC-Artes" (sinds 1998 5 volumes over kunst- en cultuurgeschiedenis), een reeks "Diversen" (38 volumes tot nu toe) en vanaf 2004 ook een serie "KADOC Studies on Religion, Culture and Society", die de groeiende internationale uitstraling en onderzoeksactiviteit van de instelling weerspiegelt. Naast het *KADOC Jaarverslag* (1989-, vanaf 2001 elektronisch beschikbaar op de website) kunnen de activiteiten van het KADOC ook op de voet worden gevolgd dank zij volgende publicatie, waarin de belangrijkste aanwinsten, onderzoeksprojecten, publicaties, enz., worden vermeld: *KADOC-Nieuwsbrief*. Leuven, 1988- (vanaf 2002 elektronisch beschikbaar op de website). Verder kwam er vanaf 2004 ook een *E-Nieuwsbrief* en vanaf 2007 een jaarlijkse (eveneens elektronische) *Internationale Nieuwsbrief*.

In 1980 werd de vzw *Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging* (AMSAB) te Gent opgericht met het doel archieven, publicaties, audiovisuele documenten en materiële relictten met betrekking tot het verleden en heden van de socialistische beweging in Vlaanderen te verzamelen en te beheren (www.amsab.be). In 1999 kreeg de instelling een nieuwe naam: het vroegere acroniem werd bewaard, maar er werden de woorden "Instituut voor Sociale Geschiedenis" aan toegevoegd (AMSAB-ISG). Deze naamsverandering weerspiegelt de evoluerende activiteit van de instelling. In 1964 was men in Gent van start gegaan met de uitbouw van een lokaal socialistisch partijarchief. Na 1980 zou dit opzet zich verruimen tot een archief voor alle takken van de socialistische beweging in Vlaanderen. Nadien is het actieveld nog verder uitgebreid naar alle progressieve, niet-christelijke organisaties in de marge of buiten de officiële socialistische "zuil". De geschiedenis en werking van de instelling worden uitgelegd in volgende studie:

STEENHAUT (W.), VAN GOETHEM (G.). AMSAB, een instituut, in DENECKERE (G.), DE WEVER (B.), eds. *Geschiedenis maken. Liber amicorum Herman Balthazar*. Gent, 2003, p. 61-74.

De manier waarop AMSAB-ISG functioneert, vertoont verschillende overeenkomsten met het KADOC. Ook het AMSAB-ISG streeft ernaar archieven van instellingen, verenigingen en personen die met verwaarlozing of vernietiging worden bedreigd te recupereren. Deze archieven worden aan het AMSAB-ISG afgestaan of in depot gegeven. Behoudens de voorwaarden gesteld door de bewaargevers, zijn de fondsen vrij raadpleegbaar. Archieven die ter plaatse kunnen worden bewaard, blijven in de instelling zelf, doch het AMSAB-ISG centraliseert wel alle informatie over de verspreide collecties en helpt eventueel bij hun ordening en inventarisatie.

Het AMSAB-ISG streeft ernaar de archiefbestanden zo snel mogelijk ter beschikking van de lezer te stellen. De definitieve inventarissen worden ook hier dus voorafgegaan door voorlopige magazijnstaten. Net zoals voor het KADOC het geval is, kregen enkele vroegere papieren naslagwerken (VAN GOETHEM (G.). *Een geheugen van papier. Gids voor de archieven van AMSAB*. Gent, 1989; CREVE (P.). *Overzicht van archieven en collecties van AMSAB*. Gent, 1996; LIEVIJNS (L.). *Repertorium van de pers en de periodieken bewaard op het AMSAB 1831-1940*. Gent, 1994) geen gedrukte opvolger meer. Wie de collecties van de instelling wil uitpluizen, maakt gebruik van de elektronische catalogus op de bovenvermelde website, raadpleegbaar sinds 2004.

De bibliotheek bevat monografieën, reeksuitgaven, brochures en pamfletten evenals collecties congresdocumenten en jaarverslagen uitgaande van diverse socialistische organisaties. In de verzameling niet-geschreven bronnenmateriaal vinden we een collectie affiches, foto's, prentbriefkaarten, dia's, vlaggen, vaandels, schilderijen, etsen en materiële relicten terug. Thema's van de foto- en affichedcollectie zijn onder meer 1 mei-manifestaties, jubelstoeten, stakingen, leidende figuren, verkiezingen, socialistisch cultuurbeleid, enz.

In 1988 werd een filiaal gesticht in Antwerpen: het Centrum Louis Major, thans AMSAB-ISG-Centrum Antwerpen. Het werd opgericht op vraag van de vzw Stichting Louis Major, om het archief van deze socialistische vakbondsleider en politicus te beheren. Onmiddellijk werd het CLM echter belast met een veel bredere opdracht inzake bewaring en ontsluiting van archieven en inzake onderzoek.

Net zoals het KADOC, is ook het AMSAB-ISG zeer actief op het vlak van het historisch onderzoek. Sinds het begin van de jaren 1980 verschenen onder de auspiciën van de instelling tientallen monografieën over de geschiedenis van de socialistische partij, vakbonden, mutualiteiten, vooraanstaande progressieve figuren en sociale bewegingen. Nadere informatie over het doel, de geschiedenis en de werking van AMSAB-ISG treft men aan in:

AMSAB-Tijdingen. Gent, 1982-1995.

Langs dit tijdschrift kan men zowel de verwerving van archiefbestanden volgen, als van bibliothecalia, foto's, films en affiches. De inhoud van dit tijdschrift wordt ontsloten door een: *Index 1982-1992*. Gent, 1993.

Dit nog vrij bescheiden berichtenblad werd verder gezet door een publicatie die niet alleen nieuws brengt over de collecties en de activiteiten van het AMSAB-ISG, maar ook wetenschappelijke artikels publiceert betreffende de geschiedenis van de sociale bewegingen, in de brede zin van het woord:

Brood en Rozen. Tijdschrift voor de geschiedenis van sociale bewegingen. Gent, 1996-.

Daarnaast verspreidt AMSAB-ISG ook een elektronische *Nieuwsbrief* (2006-), waarvan de collectie te bekijken is op de website van de instelling.

Het *Liberaal Archief* (LA) werd in 1982 als vzw te Gent opgericht (www.liberaalarchief.be). De grondslagen van deze instelling werden gelegd in het Willemsfonds dat vroeger reeds allerlei materiaal verzamelde. Het Liberaal Archief wil een bewaarplaats zijn voor archieven van verenigingen en personen uit het liberale milieu in Vlaanderen. Zoals zijn tegenhangers streeft het ernaar bedreigd archief te recupereren, doch ook in dit geval wordt een goed bewaard archief ter plaatse gelaten. Het kan wel door het Liberaal Archief worden geordend en geïnventariseerd. Naast een bewaarfunctie vervult deze instelling dus ook een verwijfsfunctie voor elders opgeslagen liberale collecties. De archieven worden zo snel mogelijk toegankelijk gemaakt door de definitieve inventarissen te laten voorafgaan door magazijnstaten. De archieven zijn in principe raadpleegbaar, tenzij anders met de schenker overeengekomen. Tal van inventarissen zijn consulteerbaar via de website van het LA. De site bevat ook verschillende werkinstrumenten zoals bibliografieën, een biografische databank van liberale personaliteiten, de inhoudtafel van verschillende vroegere liberale tijdschriften en zelfs verschillende bronnen onder digitale vorm (congresresoluties, tijdschriften, enz.).

De bibliotheek van het Liberaal Archief streeft ernaar zo volledig mogelijke collecties aan te leggen van reeksuitgaven, tijdschriften, congresdocumenten, enz. van de liberale organisaties. Het LA verzamelt ook de geschriften van liberale denkers uit de gehele wereld. Het wil een overzicht bieden van de geschiedenis van het liberalisme in al zijn aspecten. De instelling verzamelt niet alleen audiovisueel materiaal opgezet (foto's, films, affiches, enz.) maar ook objecten (bijvoorbeeld medailles, vlaggen, enz.). Het LA is ten slotte eveneens actief op het vlak van het wetenschappelijk onderzoek. Daarvan getuigt de publicatie van talrijke monografieën (reeks "Verhandelingen").

De activiteiten van het LA worden bekend gemaakt dank zij een elektronische nieuwsbrief, te raadplegen via bovenvernoemde website:

Het Kramersplein. Nieuwsbrief van het Liberaal Archief. Gent, 2006-.

Deze instelling wordt voorgesteld in volgende publicaties:

PAREYN (L.). Marcel Bots en het Liberaal Archief, in VERHULST (A.), PAREYN (L.), eds. *Huldeboek Prof. Dr. Marcel Bots. Een bundel historische en wijsgerige opstellen.* Gent, 1995, p. 23-38.

D'HONDT (B.). Belgische geschiedenis en het Liberaal Archief, in *Vlaamse Stam*, 2001, nrs. 3-4, p. 108-113.

In 1984 kreeg ook de Vlaamsnationale familie haar *Archief- en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme* (ADV N). Het ADV N streeft ernaar alle historische en lopende informatie met betrekking tot de Vlaamsnationale beweging in al haar uitingen te verzamelen en voor het wetenschappelijk onderzoek beschikbaar te stellen. Het besteedt echter ook ruime aandacht aan de geschiedschrijving van de nationale bewegingen in het algemeen. Het ADV N functioneert als een autonome instelling sinds 1985, eerst op de zetel van het AMVC (zie hieronder), later in zijn eigen gebouwen in Antwerpen. De vereniging ging van start met een project mondelinge geschiedenis dat in samenwerking met het toenmalige Navorsings-

en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (nu SOMA) werd uitgevoerd. Naast de archieven van personen, verenigingen en partijen actief in de Vlaamsnationale beweging, bezit het centrum (zoals de andere privaatrechtelijke archiefinstellingen) een bibliotheek en een verzameling voorwerpen en audiovisuele documenten (films, foto's, vlaggen, prenten en affiches, enz.). Er bestaat ook een documentatieafdeling bestaande uit knipsels, pamfletten, folders, enz., betreffende personen, instellingen en verenigingen die verband houden met het nationalisme in het algemeen en het Vlaamsnationalisme in het bijzonder. De catalogus van de instelling is te raadplegen via de website van het ADVN (www.advn.be). Die site herbergt ook een online bibliografie over de geschiedenis van de Vlaamse Beweging. Het ADVN biedt sinds 1994 ook onderdak aan het tijdschrift *Wetenschappelijke tijdingen*, gespecialiseerd in de geschiedenis van de Vlaamse Beweging. Over de activiteiten van het centrum raadplege men:

ADVN-Tijdingen. Antwerpen, 1986-2001. Vervolgd door:

ADVN-Mededelingen. Antwerpen, 2002- (ook elektronisch te raadplegen op de website).

Volgende publicaties geven een overzicht van de activiteiten en de inhoud van het ADVN:

BOEVA (L.). *Fontes Fons scientiae. Overzicht van de archieven bewaard in het ADVN*. Antwerpen, 2004.

Een huis voor het ADVN, 1984-2004. Antwerpen, 2004.

Naast deze vier instellingen – als het ware de gangmakers van het private archiefwezen in Vlaanderen – zagen naderhand enkele kleinere initiatieven het licht, die ook de erkenning van de Vlaamse overheid (onder het decreet van 2002) verkregen. Over één van hen zullen we het later hebben, bij de tweetalige instellingen. DACOB, het archiefcentrum van de communistische beweging is immers nauw verbonden met zijn Franstalig equivalent, CARCOB (dat, van zijn kant, erkend wordt door de Franse Gemeenschap).

Een andere erkende archiefinstelling in Vlaanderen vloeit voort uit de inspanning van de vrijzinnige wereld om zijn archivalisch patrimonium te bewaren. In 1986 werd de vzw *Vrijzinnig Studie-, Archief- en Documentatiecentrum Karel Cuypers* opgericht (www.vsad.be). Deze instelling, met hoofdzetel in Antwerpen, stelt zich tot doel het vrijzinnig cultureel erfgoed in Vlaanderen te bewaren en te valoriseren. De leeszaal van het centrum, gelegen in Brussel en open voor de onderzoekers sinds 2006, bewaart niet alleen boeken en tijdschriften, maar ook diverse archiefbestanden van vrijzinnige personen en organisaties (het archiefcentrum van de maçonnieke beweging of MADOC (CEDOM in het Frans) komt hieronder aan bod, bij de tweetalige archiefinstellingen).

Ten slotte kunnen nog een initiatief vermelden met een duidelijke geografische afbakening: het *Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel* (AMVB), ontstaan in 1977 (www.amvb.be). Deze niet-zuilgebonden instelling wil de Vlaamse aanwezigheid in de hoofdstad kenbaar maken door de verzameling en ontsluiting van geschreven en ongeschreven bronnen betreffende het verenigingsleven, Vlaamse figuren, de Vlaamse beweging en de geschiedenis van Brussel. Culturele organisaties en verenigingen bekleeden een prominente plaats in deze

archiefdienst. Zo bezit het AMVB een deel van het archief van de vroegere NCC (Nederlandse Commissie voor de Cultuur), meer bepaald de dossiers betreffende de verschillende Vlaamse verenigingen in Brussel (een bestand dat gedeeltelijk geïventariseerd werd). Deze instelling bezit ook een kranten- en tijdschriftenverzameling toegespitst op Brussel en de Vlaamse Beweging. Ook iconografisch materiaal is aanwezig (affiches, prenten, ...), evenals een fotocollectie. De activiteiten van het AMVB (die onder meer ook de organisatie van tentoonstellingen, voordrachten, ... omvatten) komen aan bod in:

Tijdingen. Mededelingenblad voor de vrienden van het AMVB. Brussel, 1980-.

Een omstandige inventaris beschrijft de inhoud van de instelling (950 meter archief):

CALSUS (M.). *Overzicht van archieven en verzamelingen van het AMVB.* Brussel, 2006.

Na deze “algemene” erkende private archiefinstellingen, komen we vervolgens bij de vijf zogenaamde “thema-archieven”, die ook werden erkend door het Vlaamse decreet van 2002. Deze initiatieven zijn specifiek omdat ze zich toeleggen op een goed afgebakend actiedomein. Voor enkele onder hen staat de fysieke bewaring van archiefmateriaal ook niet centraal. Over deze instellingen, zie:

VAN DIJCK (L.). Tussen registreren, bewaren en cultureel ontsluiten: uitdagingen voor privaatrechtelijke culturele thema-archieven, in *Uit de oude doos, op. cit.*, p. 117-130.

Eén van die instellingen bekleedt ook een heel aparte plaats in het Vlaamse archieflandschap. Het *AMVC-Letterenhuis* te Antwerpen kan immers terugblikken op een vrij lange geschiedenis. Het ging in 1933 van start onder de naam Museum der Vlaamsche Letterkunde. Oorspronkelijk opgevat als literair gericht fonds, breidde het terrein zich uit tot alle aspecten van het cultuurleven in Vlaanderen sinds de tweede helft van de achttiende eeuw. Het bestreek de domeinen letterkunde, toneel, plastische kunsten, muziek, film en Vlaamse beweging. Vanaf 1945 werd de benaming “Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven” (AMVC) in gebruik genomen. Later werd aan die afkorting het woord “Letterenhuis” toegevoegd om te wijzen op de heroriëntering van de instelling: voortaan zou ze het domein van de letteren weer centraal stellen. In 1997 werd ze een zelfstandige instelling naast de Antwerpse stadsbibliotheek.

Het AMVC-Letterenhuis spitst zich toe op de geschiedenis van de Vlaamse letterkunde vanaf ca. 1750, gezien in het kader van de culturele geschiedenis van Vlaanderen en van de Vlaamse Beweging. Oorspronkelijk werden hierover brieven, handschriften, affiches, getuigschriften, liederen, menu's, necrologieën, geluidsoptnamen, films, portretten, tekeningen en voorwerpen verzameld. Vaak vormden die collecties dus geen organisch gegroeid archief. Na zijn erkenning als private archiefinstelling in 2004, heeft het Letterenhuis zijn collectieprofiel aangepast. Een bijzondere nadruk kwam te liggen op de verwerving van literaire archiefbestanden en de archief functie werd sterker uitgebouwd. Naast persoonsarchieven bewaart de instelling nu ook veel bestanden gevormd door culturele verenigingen en instellingen, bedrijven, tijdschriften, enz. Lange tijd werd die

omvangrijke collectie (in 2008 ongeveer 1,5 miljoen brieven en handschriften) ontsloten door een papieren *Klapper op het bezit* (Antwerpen, 1980, vierde uitgave), maar sinds 1996 maakt de onderzoeker gebruik van een online elektronisch ontsluitingssysteem genaamd Agrippa, toegankelijk via de website van het AMVC-Letterenhuis (www.letterenhuis.be). Vanaf 2004 wordt gewerkt aan een nieuwe versie, Agrippa II, een gestructureerde databank die voldoet aan de internationale archivalische en literaire beschrijvingsnormen. Het stelt de gebruiker onder meer in staat per trefwoord te zoeken naar brieven, affiches, foto's en handschriften van en betreffende ongeveer 55.000 personen, verenigingen, tijdschriften, uitgeverijen, en dergelijke.

Een berichtenblad geeft regelmatig informatie over de nieuw binnengekomen archieven en over de bestaande collecties:

Zuurvrij. Berichten uit het AMVC-Letterenhuis. Antwerpen, 2001-.

Daarnaast verzorgt de instelling de publicatie van een reeks wetenschappelijke monografieën over de geschiedenis van de Vlaamse letterkunde. Verdere informatie over het ontstaan, de geschiedenis en de werking van het AMVC treft men aan in volgende publicaties:

DEBERGH (G.). *Lof van het stof. Een geschiedenis van het AMVC-Letterenhuis*. Antwerpen, 2008.

VAN DIJCK (L.). Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC), in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tielt, 1998, dl. 1, p. 352-353 (met bibliografie).

ROTHIER (I.). Agrippa, in *Bibliotheek- en Archiefgids*, 2005, nr. 5, p. 8-14.

Vier andere initiatieven, ook erkend door de Vlaamse overheid als "themaarchieven" zijn veel recenter van aard en hebben ook een heel specifieke opdracht. We zullen hierop dan ook minder diep ingaan; ze komen uitvoeriger aan bod in andere hoofdstukken.

Het *Joods Museum van Deportatie en Verzet*, gelegen te Mechelen in de voormalige Dossinkazerne (verzamelplaats van de konvooien naar de concentratiekampen tijdens de Tweede Wereldoorlog), wil zich toeleggen op de verzameling van alle informatie (dus niet alleen geschreven archiefbestanden) over de joden- en zigeunervervolging in België en Noord-Frankrijk door de nazi's (www.cicb.be). Het werd opgericht door joodse organisaties en werd in 2003 erkend als themaarchief. Naast zijn louter museale functie vervult het JMDV ook een belangrijke activiteit op het vlak van educatie en voorlichting.

Het *Forum Kerkelijke Archieven Vlaanderen* (FOKAV), ontstaan in 2004 onder de koepel van de vzw Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) en gevestigd in Leuven, oefent geen bewaarfunctie uit, maar verleent hulp en bijstand (bijvoorbeeld vorming) voor het bewaren en ontsluiten van kerkelijke archieven (www.crkc.be/site/007.html). Het beheert ook een Digitale Bestandinventaris Kerkelijke Archieven Vlaanderen (DIBIKAV).

Het *Centrum Vlaamse Architectuurarchieven* (CVAA) ging van start in 2003 onder de koepel Vlaams Architectuurinstituut (VAI) (www.vai.be/cvaa). Het treedt op als informatie-, coördinatie- en expertisecentrum inzake architectuurarchieven. Het helpt bij de ontsluiting en de bewaring van dat soort bestanden; het

kan tijdelijk ook zorgen voor het beheer van dergelijke archieven in afwachting van hun definitieve plaatsing elders. In Vlaanderen bestaan inderdaad verschillende instellingen die architectuurarchieven bewaren en voor het onderzoek openstellen (zie hieronder). Het CVAa werkt momenteel ook aan de realisatie van een databank van Vlaamse architectuurarchieven. Zie ook het hoofdstuk over de archieven van particuliere personen.

Ook het *Centrum voor Vlaams Muzikaal Erfgoed Resonant*, gelegen te Leuven, werd erkend als thema-archief (www.resonant.be). Het ontstond in 2003 en zorgt voor de opsporing, bewaring, ontsluiting en valorisatie van het Vlaamse muzikale erfgoed. Het beheert een online register van muziekarchieven en -collecties.

Naast deze instellingen die officieel door de Vlaamse overheid worden erkend (en gesteund), bestaan er in Vlaanderen nog vele andere private initiatieven die tot doel hebben archieven te bewaren en (in principe) voor het onderzoek open te stellen. Ze zijn echter veel bescheidener qua middelen en inhoudelijke rijkdom dan de voornoemde grote instellingen.

Rond enkele belangrijke persoonlijkheden van de Vlaamse beweging werden specifieke archief- en documentatiecentra opgericht. Dat is het geval voor de oud-aktivist en extreemrechtse collaborateur August Borms. In 1971 werd in Antwerpen het *Borms Documentatie- en Aktiecentrum* (BDAC) gesticht. In 1999 werd het omgevormd tot “Bormshuis, documentatie- en archiefcentrum voor de geschiedenis van de Vlaamse Beweging” (www.bormshuis.org). Het Bormshuis zegt over enkele archieven van organisaties en privépersonen te beschikken, maar die bestanden worden eind 2008, naar eigen zeggen, geïnventariseerd en zijn nog niet consulteerbaar. De organisatie publiceert een tijdschrift getiteld *Bormshuis – Broederband* (1998-, vanaf 2003 elektronisch te bekijken op de website) alsook een elektronische nieuwsbrief, *@ Bormshuis* (2005-). Die organisatie staat zeer dicht bij de extreemrechtse vleugel van de Vlaamse Beweging en bij de partij Vlaams Belang; de politieke activiteiten hebben duidelijk de voorrang op de wetenschappelijke.

Het *Nationaal Studie- en Documentatiecentrum Joris Van Severen*, opgericht na de Tweede Wereldoorlog (de huidige benaming dateert uit 1965) was gevestigd te Aartselaar, maar onlangs werden die archieven overgedragen aan het universiteitsarchief van de KUL. Het Van Severen-Centrum bevat archiefbestanden voornamelijk van figuren rond de partij Verdinaso. De publicatie van een inventaris van het kernarchief van Van Severen (door Bart Coppein) wordt gepland in 2009. Eind 2008 is de website www.jorisvanseveren.org niet bereikbaar. Het Studiecentrum Joris Van Severen is gevestigd in Ieper, maar bewaart enkel kopieën van de originele documenten die zich in Leuven bevinden. Het publiceert een driemaandelijkse nieuwsbrief die men vanaf 2000 kan raadplegen op het internet: www.geocities.com/spyspiderjones/jvs/nieuwsbrief.

Aansluitend bij de Vlaamse centra die archieven en documentatie vanuit een bepaalde ideologische invalshoek bijeenbrengen, ging in 1978 in Aalst het Daensmuseum en Archief van de Vlaamse Sociale Strijd (DAVS) van start. In 2002 werd het omgedoopt tot vzw *Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Geschiedenis van de Denderstreek* (DADD). De instelling legt zich toe op de sociale, politieke, economische en culturele geschiedenis van die streek tijdens de late 19^e en de vroege 20^e eeuw, met uiteraard een bijzondere klem-

toon op de geschiedenis van de Daensistische beweging. Archieven, publicaties en niet-geschreven bronnenmateriaal worden hierover verzameld, meer bepaald documenten over de Christene Volkspartij en het geheel van sociale organisaties, vakverenigingen, coöperatieven en culturele verenigingen dat daarbij aansloot en de personen die erbij betrokken waren. Het DADD wenst ook inlichtingen met betrekking tot elders bewaard bronnenmateriaal aangaande de Daensistische beweging te centraliseren. De bibliotheek bevat boeken en brochures in verband met de Daensistische beweging en de katholieke partij, een krantenverzameling en een collectie werken rond onder meer de sociaaleconomische toestand in die periode, de Vlaamse beweging en christendemocratie. Ook deze onderdelen zijn geïnventariseerd. Verder beschikt het centrum over een collectie affiches, manifesten, kalenders, voorwerpen en een fotoverzameling (zie de website www.aalst.be/?siteid=1&rubriekid=683).

Een algemeen overzicht van de archiefcentra die van belang zijn voor de studie van de Vlaamse Beweging vindt men in :

VAN GINDERACHTER (M.), BRACKE (N.), GUNST (P.). *Archivalia*, in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tielt, 1998, dl. 1, p. 172-187.

Private archiefcentra kwamen ook tot stand rond bepaalde specifieke activiteitsdomeinen. Zo wordt de architectuur bijzonder goed gedekt. We vermelden bijvoorbeeld het Sint-Lukasarchief (*Architecture Archive*) en het Architectuurarchief van de Provincie Antwerpen (daarnaast bestaan er ook enkele vergelijkbare Franstalige instellingen die we straks vermelden; zie ook het hoofdstuk over de archieven van particulieren). Vormgevingsarchieven komen terecht in het Designcentrum, in samenwerking met het Designmuseum (www.designarchief.be). Rond schrijvers kwamen ook heel wat centra tot stand (zie de lijst op www.archiefwijzer.be). Het Scouts- en Gidsenmuseum bewaart archieven uit die beweging (www.scoutsmuseum.be). Ten slotte moet gewezen worden op het bestaan van vele lokale documentatiecentra (al dan niet verbonden met het gemeentelijk archief), alsook van talrijke plaatselijke geschiedkundige kringen. Die kunnen eveneens beschikken over kleine collecties onuitgegeven documenten. Een opsomming hiervan in de al vermelde *Vlabidoc-gids*, evenals op de reeds aangehaalde www.erfgoed.be. De site www.lokaalerfgoed.be bundelt informatie over de lokale erfgoedhouders in de provincie Antwerpen (onder de titel “Verborgene schatten. Repertorium van lokale erfgoedhouders in Antwerpen”).

In de vorige editie van dit boek werden op deze plek enkele provinciale documentatiecentra opgesomd die soms wat archief bezaten. Omdat ze *stricto sensu* niet behoren tot de private archiefinstellingen zullen we ze hier niet meer vermelden. Wie meer uitlegt wenst, kan een beroep doen op die vorige uitgave. Laten we toch een uitzondering maken voor twee bijzondere centra. In West-Vlaanderen bevindt zich het archief- en documentatiecentrum van het *In Flanders' Fields Museum*, dat zich toelegt op de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog. Het bewaart niet alleen boeken, maar ook tal van originele documenten (brieven, dagboeken, foto's, persoonlijke dossiers, enz.). Zie hierover :

DENDOOVEN (D.). Het documentatiecentrum van het In Flanders' Field Museum: rol en roeping in de geschiedschrijving van de frontstreek, in BOIJEN (R.),

TALLIER (P.-A.), eds. *België en de Eerste Wereldoorlog: bronnen, stand van het onderzoek*. Brussel, 2002, p. 107-110.

In Limburg treffen we het *Centrum voor de Studie van de Boerenkrijg* aan. Dit Centrum is ondergebracht in de Provinciale Bibliotheek Limburg (meer precies in het Historisch Informatiepunt Limburg – HIPLimburg) en houdt zich bezig met de periode gaande van het einde van het Ancien Régime tot de vastlegging van de Belgisch-Nederlandse grens (1839). Naast moderne werken bevat dit fonds zeer veel documenten (bijvoorbeeld pamfletten en brochures) uit de achttiende en het begin van de negentiende eeuw. Archiefbescheiden uit de Franse en Nederlandse depots met betrekking tot het departement van de Neder-Maas werden onder de vorm van microfilms verworven. Ook in de provincie Limburg is het *Vlaams Mijnmuseum* actief (www.steenkool.be). Deze vzw, gevestigd te Koersel, ontwikkelt niet alleen een museologische en educatieve activiteit rond voormalige mijnuitbatingen, maar het verzamelt ook allerlei bronnen over die sector (audiovisueel materiaal, personeelsdossiers, pensioenfiches, ander bedrijfsarchief). Uiteraard is die verzameling opengesteld voor het onderzoek.

2. De Franstalige privaatrechtelijke archiefinstellingen

In Franstalig België heeft de erkenning en subsidiering van private wetenschappelijke archiefcentra langer op zich laten wachten dan in Vlaanderen. Door het decreet van de Franse Gemeenschap van 13 juli 1994 kwam er een eerste wettelijk kader tot stand voor de erkenning en ondersteuning van dergelijke instellingen. Het werd vervangen door het decreet van 12 mei 2004, dat het Conseil des centres d'archives privées en Communauté Française oprichtte, in opvolging van een gelijkwaardig orgaan dat in 1994 was ontstaan. In 2008 zijn volgende instellingen erkend en betoelaagd: het IEV, het CARHOP, het CARCOB, de voormalige Archives libérales francophones (nu Centre Jean Gol), het ILHS, het IHOES, het Mundaneum, het CEDOM, de Archives d'Architecture moderne (meer hierover in het hoofdstuk over de archieven van particulieren), het Centre d'Archives de La Cambre, het centrum Etopia en ten slotte SAICOM (Bois-du-Luc) (al die centra worden hieronder kort voorgesteld, met uitzondering van de architectuurarchieven). Vroeger behoorde ook La Fonderie tot die erkende instellingen. Het laattijdige karakter van deze wettelijke omkadering verklaart misschien mede waarom het private archiefwezen in Franstalig België zich minder dynamisch ontwikkelde. De bestaande initiatieven kwamen niet alleen later tot stand, ze kenden ook veel minder uitbreiding dan in Vlaanderen. Ze zijn doorgaans ook intenser verbonden met politiek vormings- en propagandawerk dan de Vlaamse instellingen, die meestal een "zuiver wetenschappelijk" opzet hebben. Het is ook opvallend dat er in het Franstalige landsgedeelte geen equivalent is ontstaan van de Vlaamse onderzoeksinstrumenten ODIS en Archiefbank Vlaanderen. In de Franstalige centra ligt de klemtoon op de geschiedenis van de Waalse beweging en van de arbeidersbeweging.

Enkele archiefinstellingen zijn verbonden met of kwamen voort uit de studie-, vormings- en/of documentatiediensten van politieke partijen of bewegingen. Het *Instituut Emile Vandervelde* (IEV) is verbonden met de Parti Socialiste (PS) en is gevestigd te Brussel (www.iev.be). Het werd opgericht in 1946 door de toen nog nationale socialistische partij en de andere takken van de socialistische zuil (syndi-

cale, mutualistische, coöperatieve beweging). Het IEV was bedoeld als voortzetting van het in 1937 opgerichte Nationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. Naast een omvangrijke verzameling brochures, boeken en tijdschriften over het internationale en Belgische socialisme, bewaart dit instituut ook heel wat archiefmateriaal betreffende de socialistische beweging in België, meer bepaald betreffende het Franstalige landsgedeelte (de socialistische partij, de coöperatieve beweging, vooraanstaande leiders van de PSB-BSP / PS). Enkele van die bestanden zijn geïnventariseerd. Jammer genoeg kunnen ze niet online geraadpleegd worden. Ook audiovisueel en iconografisch materiaal wordt hier bewaard. De pers- en tijdschriftenverzameling wordt ontsloten door:

Répertoire de la presse conservée à la Bibliothèque de l'IEV. Brussel, z.j., 4 dln.

Over de geschiedenis en de betekenis van deze instelling en haar voorloper leze men:

Bibliothèque et archives Institut Emile Vandervelde, in *Socialisme*, 1994, p. 191-192.

LUST (J.), MARECHAL (E.), STEENHAUT (W.), VERMOTE (M.). *Een zoektocht naar archieven. Van NISG tot AMSAB-ISG*. Gent, 1997.

De *Archives libérales francophones*, gevestigd te Brussel, werden opgericht in 1995. In 2005 werd dit archiefcentrum opgenomen in het Centre Jean Gol, het ideeën-, studie- en documentatiecentrum van de Franstalige liberale partij MR (Mouvement Réformateur) (www.cjg.be/archives). Dit initiatief gaat terug op het Paul Hymanscentrum, studiecentrum van de liberale partij opgericht in 1956. Stricto sensu was het Hymanscentrum geen "archiefcentrum", maar toch bewaarde het enkele belangrijke onuitgegeven documenten betreffende de geschiedenis van die politieke beweging, meer bepaald het zogenaamde "Fonds-Paquier", dat de notulen van de belangrijkste beleidsorganen van de partij bevat (waarvan ook een microfilm op het ARA en op het Liberaal Archief berust). Zie hierover:

SMETS (E.). Het archief Paquier. Het archief van de liberale partij (1927-1973) bewaard op het Paul Hymanscentrum, in *Liberalisme. Driemaandelijksse publicatie van de liberale familie*, 1993, p. 103-111.

SMETS (E.). Het Paul Hymanscentrum, in *Liberalisme. Driemaandelijksse publicatie van de liberale familie*, 1994, p. 140-149.

De bestanden van het Hymanscentrum vormen de kern van de bezittingen van het historisch archief van het Centre Jean Gol, ex-ALF. Die archiefcollecties zijn sindsdien uitgebreid met archieven van centrale, regionale en plaatselijke verenigingen en organen van de liberale familie, alsook van tal van Franstalige liberale personaliteiten. De inventarissen van de bestanden kunnen online geraadpleegd worden; ook de catalogus van de bibliotheek is via de website te consulteren.

Het *Centre d'Etudes Jacques Georgin*, gevestigd te Brussel, bewaart de archieven van de partijinstanties van het Front Démocratique Francophone (FDF), van enkele verwante organisaties en van leidende figuren van deze Franstalige Brusselse partij. Het publiceert een tijdschrift dat echter enkel toegespitst is op de politieke strijd en reflectie:

Cahiers du CEG. Brussel, 1973- (online vanaf 2001- op www.fdf.be).

In de middens van de Franstalige christendemocratische partij is een vormingscentrum ontstaan: het *Centre permanent pour la Citoyenneté et la Participation* (CPCP), erkend door de Franstalige Gemeenschap in 1996. Het doet ook dienst als een documentatie- en archiefcentrum, dat de archieven van de voormalige PSC (1945-2002), van een aantal verwante organisaties en ook van enkele politieke personaliteiten beheert (www.cpcp.be).

Het jongste in de rij van de partijgebonden archiefcentra is dat van de groene partij Ecolo. Het studie- en vormingscentrum van de partij, Etopia, gevestigd te Namen in 2004, heeft een afdeling genaamd *Centre d'Archives privées d'Etopia*, dat voornamelijk de archiefbestanden van de partij en haar geleidingen en prominente leiders herbergt, naast de archieven van enkele organisaties uit de Franstalige ecologische beweging. Er bestaat een online inventaris van die collecties:

HENDRICK (A.), LAUREYS (D.). *Etat des fonds et collections du Centre d'Archives privées d'Etopia*. Namen, 2007.

Andere instellingen zijn niet direct verbonden met een politieke partij, maar bestaan min of meer zelfstandig, zelfs al maken ze duidelijk deel uit van een (doorgaans progressieve) sociale beweging. Een van de meest dynamische initiatieven in die zin is het *Centre d'Animation et de Recherche en Histoire ouvrière et populaire* (CARHOP) dat werd opgericht in 1977 om de geschreven en ongeschreven getuigenissen over het arbeidersleven en de sociale geschiedenis te verzamelen en te ontsluiten. Het legt zich vooral ook toe op de vorming van en de informatie voor militanten. Gezien zijn binding met de Franstalige christelijke arbeidersbeweging, bewaart het centrum vooral archieven van organisaties verbonden met de MOC, de Franstalige christelijke vrouwen-, vormings- en syndicale organisaties, enz. De titels van boeken, brochures en tijdschriften die in het documentatiecentrum bewaard worden, kunnen opgezocht worden via een online catalogus (www.carhop.be). CARHOP beschikt over een overzicht van zijn collecties, dat jaarlijks wordt bijgewerkt en dat een korte beschrijving van de inhoud en de omvang van de bestanden biedt:

CARHOP. *Etat des fonds et collections*. Brussel, 1995- (in principe jaarlijks bijgewerkt, nu ook online te raadplegen).

LORIAUX (F.). Le patrimoine iconographique et audio-visuel du CARHOP, in *Mededelingen van de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis*, 2008, nr. 3, p. 16-19.

CARHOP verzorgde ook de redactie van een methodologisch werk:

HENDRICK (A.), ed. *CARHOP. Archives et documentation. Guide à l'usage des associations et des particuliers*. Brussel, 1993.

Een van de oudste Waalse centra is het *Fonds d'Histoire du Mouvement wallon* (FHMW) te Luik. Het werd opgericht in 1949-50 onder impuls van de stad Luik. Tussen 1990 en 2004 was de Universiteit van Luik eigenaar van de bestanden en verzamelingen. Vanaf 2004 werden die overgemaakt aan de provincie Luik, die ze onderbracht in de Musée de la Vie Wallonne, samen met andere bibliotheekcollecties (www.viewallonne.be). Het FHMW streeft ernaar alle documenten te verzamelen die betrekking hebben op de Waalse beweging, haar ontstaan, haar diverse

aspecten en de oplossingen die voor de communautaire problemen worden voorgesteld. Als dusdanig heeft het Fonds archieven van een aantal Waalse en Brusselse instellingen en verenigingen en van een reeks Waalse militanten verzameld. Naast archivalia treffen we collecties met brochures, pamfletten, affiches, gelegenheidsuitgaven en tijdschriften aan. Bij het ongeschreven bronnenmateriaal kunnen foto's, films en geluidsopnamen worden gesignaleerd. Voor een overzicht van de collecties van het Fonds:

JAMINON (S.), GODEFROID (C.). *Le Fonds d'Histoire du Mouvement wallon. Source d'une histoire à écrire. Premier guide au lecteur*. Charleroi, 1991.

GODEFROID (C.). Le Fonds d'Histoire du Mouvement wallon, in *ABB*, 1993, p. 233-237.

De vzw *Institut Jules Destrée*, gevestigd in Charleroi, werd in 1938 opgericht als geleerd genootschap om de geschiedenis van Wallonië in al zijn aspecten te bestuderen (www.institut-destree.eu). Sindsdien is dit geëvolueerd tot een pluralistisch studiecentrum (sinds 1977 erkend door de Franse Gemeenschap), dat de bewustwording van de Waalse identiteit wil bevorderen door opvoeding en onderzoek. In die optiek bewaart het instituut archieven van prominenten en organisaties van de Waalse beweging. Inventarissen van die fondsen kunnen op aanvraag geraadpleegd worden, maar werden nog niet publiek gemaakt. Het Institut Jules Destrée is onder meer de architect van volgend naslagwerk:

DELFORGE (P.), DESTATTE (P.), LIBON (M.). *Encyclopédie du mouvement wallon*. Mont-sur-Marchienne, 2000-2001, 3 dln. (tweede uitgave, cd-rom: Namen, 2003).

Het *Institut d'Histoire ouvrière économique et sociale* (IHOES), is een onafhankelijk archief- en documentatiecentrum dat eerst nauw verbonden was met de Luikse stadsbibliotheek, maar in de jaren 1980 een onafhankelijke vzw is geworden (www.ihoes.be). Het wil het onderzoek stimuleren over de sociale geschiedenis en de geschiedenis van de arbeidersbeweging en van andere sociale bewegingen zoals het pacifisme, het feminisme, de ecologische- en studentenbeweging, enz., voornamelijk in Wallonië. Het verzamelt en ontsluit daartoe archieven van personen, verenigingen en bedrijven die in verband staan met bovenvermelde thematiek. Het bezit ook een omvangrijke bibliotheek met daarin heel wat eigentijdse brochures en tijdschriften (organisatie- en bedrijfspers, clandestiene pers 1940-1944, enz.), affiches, kaarten en plans, liederen en partituren, iconografisch materiaal, foto's, films en videocassettes, voorwerpen (vlaggen, tekens, ...), enz. De archieven omvatten bestanden afkomstig van vakbonden, politieke partijen, weerstandsorganisaties, bedrijven, culturele verenigingen, diverse sociale bewegingen, administraties. Uiteraard zijn er ook bestanden afkomstig van privépersonen die actief waren in al die sectoren. Het IHOES organiseert ook tentoonstellingen, vormingsactiviteiten en colloquia. Een elektronische nieuwsbrief kan op het internet bekeken worden:

Lettre d'information. Luik, 2006-.

Ook in Luik, en met min of meer dezelfde inhoudelijke klemtonen, heeft men het *Institut liégeois d'Histoire sociale* (ILHS), actief sedert 1987 (www.ps-federa-

tion-liege.be/cms/ihs/?pg_id=48). Het is nauw verbonden met de Luikse socialistische “zuil” (onder meer de partij) en wil bijdragen tot de vrijwaring en de valorisatie van de documenten betreffende de sociale geschiedenis en de arbeidersbeweging van de provincie Luik. Het bewaart voornamelijk archieven van leiders, militanten en organisaties van de socialistische beweging uit de regio's Luik, Verviers en Huy-Waremme (de Luikse en Vervierse federatie van de socialistische partij, lokale partijafdelingen, coöperatie, vrouwen-, jeugd- en syndicale organisaties; archieven betreffende oorlog en weerstand, enz.). Het ILHS bezit ook een reeks kranten uit de socialistische beweging waarvan sommige dateren van voor de Eerste Wereldoorlog. Verder bewaart dit centrum thematische dossiers met archivalia en documentatie over de recente sociale en politieke geschiedenis van Wallonië.

De Fondation André Renard, later omgedoopt tot *Form'action André Renard* (FAR), eveneens gevestigd in Luik, is verbonden met de Waalse socialistische syndicale wereld en doet dienst als onderzoeks- en vormingsorganisme betreffende sociale en syndicale vraagstukken. Het publiceerde een tijdschrift met studies over actuele sociale onderwerpen, het *Bulletin [d'Information et de Documentation, 1967-1971] de la FAR* (Luik, 1966-2002), maar bewaart tevens archieven van personen en organisaties betrokken bij de Waalse socialistische beweging. De inventaris van sommige van die bestanden is te raadplegen via het internet: www.far.be. De instelling beheert ook een website over sociale geschiedenis waarop enkele documenten online raadpleegbaar zijn (www.archivesdutravail.org).

Het *Centre de Formation sociale* (CENFORSOC), opgericht in 1977, is eveneens een emanatie van de socialistische syndicale beweging, maar is gevestigd in en georiënteerd op Henegouwen (Charleroi) (www.cenforsocasbl.be). Ook hier staat vorming voorop, maar het Centrum staat eveneens in voor de vrijwaring en de openstelling van historische documenten over de sociale geschiedenis en de arbeidersbeweging in het Henegouwse (vakbeweging, feminisme, immigratie, sociale problemen) alsook over bedrijven uit die streek (mijnen, glasbedrijven). Het gaat hier niet om archiefbestanden stricto sensu, maar eerder om verzamelingen van onuitgegeven documenten die thematisch gegroepeerd zijn.

Rond het industriële verleden van Wallonië zijn stilaan verschillende private archief- en documentatiecentra ontstaan, die per regio het documentaire bedrijfs-patrimonium willen veilig stellen en valoriseren voor het onderzoek. De vzw SAICOM (*Sauvegarde des Archives industrielles du Couchant de Mons*, opgericht in 1987) enerzijds en het *Ecomusée régional du Centre* anderzijds zijn allebei gehuisvest op de site van de voormalige steenkoolmijn Bois-du-Luc, te Houdeng-Aimeries. De eerste vereniging bezit voornamelijk de archieven van steenkoolmijnen en metaalbedrijven uit de Borinage. De tweede beschikt over de archieven van een hele reeks ondernemingen uit het Centrum. Een lijst van de beschikbare inventarissen staat online, hoewel de inventarissen zelf niet via die weg geconsulteerd kunnen worden. Het is de bedoeling om op korte termijn een online raadpleging van de inventarissen mogelijk te maken (www.aacfwb.lacambre.be/sommaire.php3?fct=G&fctg=L&param=150 en www.ecomusee-du-centre.be/archive.php.) In de streek van Charleroi ontplooidde de vzw *Archéologie industrielle de la Sambre* (AIS) een gelijkaardige activiteit. Tal van bedrijfsarchieven van die streek zijn momenteel ondergebracht op de gerenoveerde site van de

mijn Bois du Cazier (www.leboisducazier.be). Een online databank, die zowel het bibliotheekbestand als de archieven zal ontsluiten, wordt aangekondigd voor 2009. In Luik is het *Centre liégeois d'Archives et de Documentation de l'Industrie charbonnière* (CLADIC) actief. Ook hier dient de vernieuwde site van een steenkoolmijn als onderkomen: Blegny-Mine (www.cladic.be en www.blegnymine.be). Naast recreatieve en zuiver museale activiteiten (zoals bij de andere vernoemde centra) houdt deze organisatie zich ook bezig met de redding en inventarisatie van bedrijfsarchieven. De bewaring van die fondsen staat echter niet centraal; de bedoeling is dat ze overgebracht worden naar het Rijksarchief Luik. Andere archiefdocumenten in verband met de mijnindustrie worden ook bewaard door CLADIC en zijn sinds 2003 open voor het publiek.

Het *Mundaneum* kan terugblikken op een lange geschiedenis. In 1895 werd het Office international de Bibliographie opgericht onder impuls van de advocaten, bibliografen en pacifisten Paul Otlet en Henri La Fontaine, met als opdracht de verwezenlijking van een Répertoire bibliographique universel. Nadien kwamen daar andere internationale wetenschappelijk-documentaire stichtingen bij, onder meer het Musée international de la Presse (1907). Na de oorlog werd dit geheel omgebouwd tot een Musée de l'humanité technique et scientifique of Mundaneum (1920). Vanuit een internationalistisch en pacifistisch perspectief wilde ook dit initiatief bijdragen tot de uitbouw van een zo omvattend mogelijk informatiebestand. Zo werd een enorme documentaire massa verzameld (kranten, tijdschriften, referentiemateriaal allerhande, iconografisch materiaal, enz.). Reeds voor de dood van de twee initiatiefnemers (in 1943 en 1944) verloor die instelling de onontbeerlijke overheidssteun. Het Mundaneum geraakte op de dool; zijn rijke collecties werden ernstig verwaarloosd. Aan die lijdensweg kwam een einde in 1993. Het Mundaneum vond onderdak in Bergen (Mons); zijn nieuwe lokalen openden hun deuren in 1998 (www.mundaneum.be). Er kwam opnieuw overheidssteun; de verzamelingen werden weer gevaloriseerd. Die instelling wordt hier vermeld omdat ze niet alleen gedrukt materiaal herbergt, maar ook archiefbestanden, voornamelijk op het gebied van pacifisme, anarchisme en feminisme. Over de geschiedenis van de instelling:

Cent ans de l'Office international de Bibliographie 1895-1995. Les prémisses du Mundaneum. Bergen, 1995.

CERISIER (B.), FÜEG (J.-F.). *Le Mundaneum. Un internet de papier.* Bergen, 1998.

CORNILLE (R.) e.a. *Le Mundaneum, les archives de la connaissance.* Brussel, 2008.

De inhoud van de collecties worden voorgesteld in een publicatie waarvan eind 2008 een nieuwe, uitgewerkte editie in het vooruitzicht wordt gesteld:

FÜEG (J.-F.). *Aperçu des collections.* Bergen, 1999.

Enkele specifieke inventarissen (over pers, pacifisme, internationale tentoonstellingen en feminisme) werden eveneens gepubliceerd.

In 1989 werden in de schoot van de Université Catholique de Louvain (UCL) de *Archives du Monde catholique Eglise-Wallonie* (ARCA) opgericht (<http://jupiter.fltr.ucl.ac.be/fltr/hist/arca/site/default.htm>). Dit archiefcentrum is zowat de Franstalige tegenhanger van het KADOC, zij het op een meer bescheiden schaal. Het beoogt de bewaring en de openstelling van de archieven van de katholieke

organisaties in Franstalig België en van de individuen die daarin actief waren. Prioriteit wordt gehecht aan de redding en inventarisering van archieven, die liefst in de producerende instelling zelf bewaard worden; indien geen andere bewaarplaats kan gevonden worden, neemt ARCA de archieven zelf op. Het centrum bewaart voornamelijk persoonsarchieven van katholieke prominenten, evenals de archieven van belangrijke katholieke organisaties (meer bepaald inzake onderwijs), jeugdverenigingen, enz. ARCA verzorgt ook de publicatie van wetenschappelijke studies, zo bijvoorbeeld:

PIROTTE (J.), ZELIS (G.), eds. *Pour une histoire du monde catholique au 20e siècle, Wallonie – Bruxelles. Guide du chercheur*. Louvain-la-Neuve, 2003.
Liste des archives conservées à l'ARCA. Louvain-la-Neuve, 1999.

Laatstgenoemd werk geeft een korte beschrijving van de verschillende bestanden, hun omvang en inhoud.

In Brussel bestaat een op de Brusselse regio georiënteerde Franstalige instelling die archiefmateriaal bewaart: *La Fonderie*. Deze vzw, opgericht in 1983, legt zich toe op de studie van de industriële en sociale geschiedenis en de industriële archeologie van het Brussels Gewest. Naast wetenschappelijke en pedagogische activiteiten en een functie als documentatiecentrum, houdt deze vereniging zich ook bezig met de verzameling, bewaring en ontsluiting van bedrijfsarchieven van ondernemingen uit het Brusselse, van privépapieren van figuren uit de Brusselse sociale geschiedenis, enz. (www.lafonderie.be). La Fonderie publiceert een tijdschrift met bijdragen over de Brusselse sociale en industriële geschiedenis:

Les Cahiers de la Fonderie. Brussel, 1986-.
Les Nouvelles de la Fonderie. Brussel, 1987-.

3. De tweetalige privaatrechtelijke archiefinstellingen

Het Documentatie- en Archiefcentrum van de Communistische Beweging in België (DACOB) en het Centre des Archives communistes en Belgique (CARCOB) werden opgericht in 1995 en zijn gevestigd te Brussel. Het zijn twee afzonderlijke instellingen, die echter nauw samenwerken. CARCOB is de archiefafdeling van de Fondation Joseph Jacquemotte en wordt gesubsidieerd door de Franse Gemeenschap. Sinds eind 1998 is DACOB een onafhankelijke vzw met een pluralistische Raad van Beheer. De instelling wordt erkend en gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap. In de collecties van beide instellingen neemt het archief van de Communistische Partij van België (verslagen van congressen en andere leidende instanties) een vooraanstaande plaats in. Het archief zelf behoort toe aan de vzw Stichting Historisch Patrimonium van de KPVB (Hispatc). Daarnaast wordt echter ook een actief prospectie- en bewaringsbeleid gevoerd ten aanzien van archieven van andere communistische organisaties en van individuele militanten. DACOB en CARCOB fungeren ook als bibliotheek en documentatiecentrum: brochures, werken, foto's, films, affiches en tijdschriften betreffende het marxisme-leninisme en van en over de communistische beweging (voornamelijk in België) vinden hun plaats in deze instelling.

RIKIR (M.). Le Centre des Archives communistes en Belgique, in *Brood en Rozen*, 1997, nr. 4, p. 151-152.

Twee instellingen zijn thematisch toegespitst op de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog m.b.t. de joden in België. De Stichting Auschwitz / Fondation Auschwitz, een instelling van openbaar nut opgericht in 1980, heeft tot doel het onderzoek over en de herinnering aan de genocide door de nazi's te onderhouden en te stimuleren door de uitreiking van wetenschappelijke prijzen, de ontwikkeling van pedagogische en publieke activiteiten, enz. (www.auschwitz.be). Het *Studie- en documentatiecentrum, de vzw Auschwitz in gedachtenis*, bezit een collectie met boeken en tijdschriften, maar beheert ook een archief met bestanden van verenigingen van ex-gedeporteerden, persoonlijke papieren van slachtoffers van de nazimisdaden, enz. De *Stichting Eigentijdse Herinnering / Fondation de la Mémoire contemporaine*, opgericht in 1994, verzamelt getuigenissen, foto's, documenten en archieven over de individuele, familiale en institutionele aspecten van het joodse leven in België tijdens de 20e eeuw (www.fmc-seh.be). Naast afzonderlijke monografieën publiceert ze een jaarlijks wetenschappelijk tijdschrift:

Bijdragen tot de Eigentijdse Herinnering / Les Cahiers de la Mémoire contemporaine. Brussel, 1999-.

De Belgische vrijmetselarij, meer bepaald het Grootoosten van België, heeft ook een initiatief ontwikkeld om de eigen bronnen te bewaren en te valoriseren door middel van onderzoek. Het *Maçonniek Documentatiecentrum (MADOC) / Centre de Documentation maçonnique (CEDOM)* fungeert niet alleen als bibliotheek met werken en tijdschriften over de maçonnieke beweging en geschiedenis, maar het bewaart ook archiefbestanden (www.gob.be/NL/wijsheid/MADOC/doelstellingen.php) Meer bepaald heeft het centrum zich ontfermd over de maçonnieke archieven die door de Duitsers werden geroofd tijdens de Tweede Wereldoorlog, die vervolgens in 1945 werden getransfereerd naar Moskou en die pas in het begin van de 21^e eeuw naar België zijn teruggekeerd. De instelling staat in principe alleen open voor vrijmetselaars, maar kan op eenvoudige aanvraag zonder problemen ook bezocht worden door vorsers die geen band hebben met de maçonnieke beweging. Eigenlijk houdt dit centrum dus het midden tussen een louter instellingsarchief en een privé-archiefinstelling in de betekenis die we aan die term gaven in het kader van onderhavig hoofdstuk. Het hoofdstuk over de vrijmetselarij verschaft meer uitleg over het MADOC.

Ten slotte zijn ook de zogenaamde “nieuwe sociale bewegingen” overgegaan tot de bewaring en de valorisatie van hun historisch patrimonium. Zo werd in 1995 het tweetalige en pluralistische *Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis (AVG) / Centre d'Archives pour l'Histoire des Femmes (CARHIF)* opgericht (www.avg-carhif.be). Het stelt zich tot doel het historisch erfgoed van feministische organisaties en militanten te verzamelen en open te stellen voor het onderzoek. Naast een bibliotheek (met online catalogus), beheert AVG archiefbestanden (alook foto's, affiches, enz.) zowel van openbare instellingen als van private organisaties en individuen (ook deze inventarissen kunnen via de online databank worden geraadpleegd). Door het bestaan van de reeds vermelde “verzuiilde” archiefcentra legt het AVG zich voornamelijk toe op de archieven van de neutrale en interprofessionele vrouwenorganisaties van de zogenaamde “tweede feministische golf”. Vervolgens wil het AVG ook dienst doen als informatiecentrum en wil het bijdragen tot de verspreiding van informatie en kennis betreffende de

vrouwenbeweging, bijvoorbeeld door de organisatie van tentoonstellingen en de publicatie van wetenschappelijke monografieën. Ook *Rol en Samenleving* (RoSa), voluit Documentatiecentrum, Bibliotheek en Archief voor Gelijke Kansen, Feminisme en Vrouwenstudies moet vermeld worden (www.rosadoc.be). Deze vzw, opgericht in 1978, is actief op het gebied van de vrouwenemancipatie, met allerlei vormingsinitiatieven. Ze bewaart niet alleen tijdschriften en brochures van en betreffende de hedendaagse vrouwenbeweging, maar ook archiefmateriaal van feministische leidsters en vrouwenorganisaties. De inventarissen zijn online te raadplegen. RoSa publiceert een elektronische nieuwsbrief, *Docwerk* (1995-). In het hoofdstuk over vrouwenorganisaties, verder in dit boek, vindt de lezer meer uitleg over deze archief- en documentatiecentra. Een korte voorstelling van het AVG vindt men in:

FLOUR (E.). Het Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis, in *Bibliotheek- en Archiefgids*, 1997, p. 72-74.

Over RoSa:

RoSa of hoe je documenten ontsluit, in *Aktief. Ledenblad van het Masereelfonds*, 2003, nr. 3, p. 3-9.

Het *Fonds Suzan Daniel. Homo/Lesbisch Archief en Documentatiecentrum / Archives et Centre de Documentation Homo/Lesbien*, een vzw opgericht in 1996 en gevestigd te Gent, legt zich toe op de prospectie en de openstelling van archieven van organisaties van homo's, lesbiennes en biseksuelen (www.fonds-suzandaniel.be). De bestanden zelf worden fysiek bewaard in andere private archiefinstellingen; het Fonds vervult een doorverwijzingsfunctie. Het centrum, genoemd naar het pseudoniem van een voorvechtster van de homo / lesbische beweging in België tijdens de jaren 1950, is pluralistisch samengesteld en heeft geen politieke of levensbeschouwelijke bindingen. Momenteel bezit het fonds verschillende archieven van personen en organisaties actief in de holebi-beweging (zie het desbetreffende hoofdstuk in dit boek). Zie hierover:

VAN HOEYLANT (O.). Het Fonds Suzan Daniel homo / lesbisch archief en documentatiecentrum: een stand van zaken, in *Brood en Rozen*, 1998, nr. 4, p. 67-71.

HELLINCK (B.). Samen of apart? Over de (on)afhankelijkheid van het homo/lesbisch archief- en documentatiecentrum, in JANSSENS (G.) e.a., eds. *Door de archivistiek gestrikt. Liber amicorum Prof. Dr. Jules Verhelst*. Brussel, 2000, p. 103-111.

In volgende publicatie worden de activiteiten en de aanwinsten van dit centrum voorgesteld:

Het Ondraaglijk besef. Nieuwsbrief van het Fonds Suzan Daniel vzw. Homo / Lesbisch Archief en Documentatiecentrum. Gent, 1998- (eerst twee maal per jaar, vanaf 2003 jaarlijks; de collectie is online te raadplegen).